

УДК 378.046-021.68:351

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2026.1.15>

В. М. МИХАЙЛОВ

*доктор педагогічних наук, професор, майстер виробничого навчання,
Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Київської області,
м. Бровари, Київська область, Україна
Електронна пошта: mvn2006@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-5629-1500>*

С. С. ПАВЛОВ

*кандидат наук з державного управління, заступник начальника відділу підготовки органів
управління та навчання населення управління організації та координації заходів цивільного захисту,
Департамент цивільного захисту та превентивної діяльності апарату Державної служби України
з надзвичайних ситуацій, м. Київ, Україна
Електронна пошта: spavlov13@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-9927-898X>*

О. С. ПАВЛОВА

*начальник, Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності
Київської області, м. Бровари, Київська область, Україна
Електронна пошта: pavlovaos@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0009-6518-0245>*

А. В. МИХАЙЛОВА

*кандидат технічних наук, старший дослідник, начальник відділу організації науково-дослідної
та патентної діяльності, Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного
університету цивільного захисту України, м. Київ, Україна
Електронна пошта: mihajlova-a-v@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-9440-4417>*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРОВАНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ПРАЦЮЮЧОГО НАСЕЛЕННЯ ПОВЕДІНЦІ ТА ДІЯМ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Безпечна життєдіяльність населення є динамічним соціальним процесом, що змінюється під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників та відображає рівень загроз, готовності суспільства й управлінські рішення відповідних суб'єктів. Цивільний захист є ключовою складовою системи національної безпеки, спрямованої на мінімізацію ризиків надзвичайних ситуацій природного, техногенного й соціального характеру та забезпечення збереження життя, здоров'я населення і сталого розвитку.

У статті досліджено нормативно-правові та організаційно-педагогічні засади навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях для виконання завдань єдиної державної системи цивільного захисту. Уточнено наукове тлумачення дефініції «працююче населення, діяльність якого пов'язана з реалізацією заходів цивільного захисту» як диференційованої сукупності суб'єктів, що відрізняються за рівнем управління, функціональною роллю та ступенем залученості до виконання завдань цивільного захисту, що обґрунтує необхідність адресного характеру їхнього навчання. Виявлено основні обмеження чинної практики навчання, зокрема домінування інформаційно-інструктивних форм, недостатньою практичною спрямованістю, а також неповним урахуванням психологічних і контекстуальних чинників.

Обґрунтовано доцільність застосування інтегрованого педагогічного підходу, що поєднує андрагогічний, компетентнісний і діяльнісний підходи як взаємодоповнювальні методологічні засади формування реальної готовності працюючого населення до дій у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз. Показано, що ефективність такого підходу забезпечується інтеграцією контекстного та психолого-педагогічного компонентів, а також використанням практико-орієнтованих, цифрових і персоналізованих освітніх

інструментів. Систематизовано структурно-функціональні характеристики інтегрованого підходу, що формують методологічне підґрунтя для вдосконалення змісту, форм і методів навчання працюючого населення до дій у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз.

Ключові слова: працююче населення, навчання, дії у надзвичайних ситуаціях, воєнний стан, безпекові загрози, цивільний захист.

Поставлення проблеми. Безпечна життєдіяльність населення є динамічним соціальним процесом, що трансформується під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників, відображаючи зміну рівнів небезпек, готовність суспільства та управлінських рішень держави, спрямованих на збереження життя і здоров'я людей, майна та забезпечення сталого розвитку [Терзі 2025]. У цьому контексті цивільний захист постає невід'ємною складовою системи національної безпеки, функціонально зорієнтованої на зниження ризиків виникнення надзвичайних ситуацій природного, техногенного й соціального характеру.

Захист цивільного населення реалізується через комплекс організаційних, інженерно-технічних, правових і освітніх заходів, істотним елементом яких є підготовка працюючого населення до своєчасних і адекватних дій у разі виникнення надзвичайної ситуації. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України проблематика цивільного захисту набула особливої гостроти. Воєнні дії супроводжуються поєднанням надзвичайних ситуацій різного походження з ураженням об'єктів критичної інфраструктури, зокрема паливно-енергетичного сектору й житлового фонду, що істотно ускладнює процеси управління безпекою.

У цьому контексті навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз розглядається як важливе науково-практичне завдання, спрямоване на підвищення рівня захищеності людей та забезпечення безперервності функціонування об'єктів життєдіяльності. Навчання формує готовність працюючого населення до адекватної індивідуальної поведінки та узгоджених колективних дій у надзвичайних ситуаціях, що дає змогу мінімізувати людські втрати й матеріальні збитки.

Водночас, попри наявні напрацювання, питання формування інтегрованих педагогічних підходів до навчання працюючого насе-

лення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану й комбінованих безпекових загроз залишається недостатньо дослідженим. Означене зумовлює науковий розрив між теоретичними засадами цивільного захисту та практичними механізмами підготовки. Насамперед це стосується недостатньої методологічної узгодженості педагогічних підходів, які застосовуються у практиці навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правову та організаційну основу навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях формують законодавчі та нормативно-правові акти, що визначають цілі, завдання й порядок підготовки [2–4]. У межах єдиної державної системи цивільного захисту функціонує нормативно визначена система навчання, що є цілісною, ієрархічно вибудованою сукупністю організаційних форм, суб'єктів і освітніх заходів. Навчання реалізується диференційовано, залежно від соціально-професійного статусу населення, що забезпечує формування практичної готовності до дій у надзвичайних ситуаціях різного характеру: працюючого населення – за місцем роботи, здобувачів освіти – за місцем навчання, непрацюючого населення – за місцем проживання [Кодекс цивільного захисту України].

У науковому та нормативно-правовому дискурсі під працюючим населенням зазвичай розуміють частину населення, яка перебуває у трудових відносинах та здійснює професійну діяльність. У соціально-економічному вимірі ця категорія розглядається як економічно активна частина суспільства, яка забезпечує виробництво матеріальних і нематеріальних благ та функціонування соціально-економічних систем [Колот 2010; Грішнова 2014]. У процесі виконання заходів єдиної державної системи цивільного захисту працююче населення розглядається як структурно неоднорідна група, що вирізняється за рівнем управління (державний, регіональний,

місцевий, об'єктовий), функціональною роллю (управлінська, координаційна, виконавська) та ступенем залученості. Саме це зумовлює необхідність адресного та варіативного підходу до визначення змісту, форм і методів його навчання, орієнтованого на реальні професійні та управлінські функції. З огляду на викладене, в межах дослідження дефініція «працююче населення, діяльність якого пов'язана з реалізацією заходів цивільного захисту» трактується як диференційована сукупність суб'єктів цивільного захисту, що різняться за рівнем управління, функціональною роллю та ступенем залученості до заходів єдиної державної системи цивільного захисту.

Аналіз нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту засвідчив, що працююче населення, яке підлягає навчанню поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях, можна диференціювати на три функціонально відмінні категорії [3]. Перша категорія охоплює керівний склад і фахівців органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та установ, на яких покладено функції планування, організації, координації й контролю заходів цивільного захисту. Їхня діяльність потребує сформованих управлінських і прикладних компетентностей, що зумовлює необхідність цільової підготовки та систематичного підвищення кваліфікації. Друга категорія охоплює інших посадових осіб і працівників органів влади, підприємств, установ та організацій, які не виконують управлінських функцій у системі цивільного захисту, проте є безпосередніми організаторами й учасниками реагування на надзвичайні ситуації в межах визначених обов'язків. Навчання цієї найчисельнішої категорії здійснюється переважно за місцем роботи та спрямовується на формування знань з організації цивільного захисту на об'єкті, засвоєння дій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, а також набуття практичних навичок користування засобами захисту, пожежогасіння і надання домедичної допомоги. Третю категорію становлять педагогічні та науково-педагогічні працівники закладів освіти, які забезпечують реалізацію освітніх програм з цивільного захисту та формування культури безпеки у здобувачів освіти. Їхня підготовка передбачає

регулярне підвищення кваліфікації цільового призначення у навчально-методичних центрах сфери цивільного захисту.

Отже, чинною нормативно-правовою базою сформовано формально завершену та ієрархічно впорядковану систему навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях. Водночас практика її реалізації в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз виявляє домінування регламентно-інструктивного підходу, зосередженого на дотриманні процедур і передачі нормативної інформації.

Мета та завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування та систематизація інтегрованого педагогічного підходу як методологічної основи навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях з урахуванням умов воєнного стану та комбінованих безпекових загроз.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачено розв'язання таких завдань:

- проаналізувати нормативно-правові та організаційно-педагогічні засади навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях у межах єдиної державної системи цивільного захисту;

- уточнити наукове розуміння дефініції «працююче населення, діяльність якого пов'язана з реалізацією заходів цивільного захисту», здійснивши його диференціацію за рівнем управління, функціональною роллю та ступенем залученості;

- виявити основні обмеження чинної практики навчання працюючого населення в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз і на цій основі обґрунтувати доцільність інтегрованого застосування андрагогічного, компетентнісного та діяльнісного педагогічних підходів як методологічної основи формування практичної та психологічної готовності до дій у надзвичайних ситуаціях;

- систематизувати структурно-функціональні характеристики інтегрованого педагогічного підходу та визначити можливості використання практико-орієнтованих, цифрових і персоналізованих освітніх інструментів у навчанні працюючого населення.

Методи дослідження. Досягнення мети дослідження забезпечувалося використан-

ням комплексу загальнонаукових і спеціальних педагогічних методів. Зокрема, застосовано аналіз і узагальнення наукових джерел та практичного досвіду у сфері цивільного захисту – для визначення стану наукової розробленості проблеми та виявлення обмежень чинної практики навчання працюючого населення. Контент-аналіз нормативно-правових актів використано з метою з'ясування організаційно-правових засад навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз. Системний і структурно-функціональний методи застосовано для диференціювання працюючого населення за рівнем управління, функціональною роллю та ступенем залученості до заходів цивільного захисту, а також для обґрунтування цілісності інтегрованого педагогічного підходу. Порівняльно-зіставний аналіз використано для виявлення відмінностей між традиційною інформаційно-інструктивною моделлю навчання та інтегрованим підходом, орієнтованим на формування практичної та психологічної готовності до дій у надзвичайних ситуаціях. Метод педагогічного моделювання застосовано для конструювання інтегрованого педагогічного підходу до навчання працюючого населення, що поєднує андрагогічний, компетентнісний і діяльнісний підходи з урахуванням контекстного та психолого-педагогічного компонентів. Синтез результатів аналізу використано для формування узагальнених висновків і науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення системи навчання працюючого населення в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз.

Результати та дискусії. Досвід Антитерористичної операції, Операції об'єднаних сил виявив об'єктивну потребу в пошуку нових, більш ефективних підходів до забезпечення захисту населення від надзвичайних ситуацій. Започатковано практичні заходи, зокрема розроблення спеціалізованих програм підготовки для населення прифронтових територій. Доведена необхідність прискореного формування здатності населення та відповідних категорій фахівців діяти в умовах нових типів загроз, що виходять за межі традицій-

них сценаріїв мирного часу, а також актуалізувалась значущість психологічної готовності до тривалого стресу. Відзначається зростання ролі місцевих громад як первинної ланки реагування та організації допомоги людям в надзвичайних ситуаціях, розширення участі волонтерських організацій у навчально-інформаційній діяльності та інтеграція окремих елементів міжнародного досвіду підготовки з питань цивільного захисту. Зафіксовано високий рівень самоорганізації, адаптивності, взаємодопомоги й самонавчання людей з використанням цифрових платформ і соціальних мереж [Лещенко 2021; Мирошник 2025; Мукутун 2023]. У свою чергу повномасштабна збройна агресія російської федерації виявила системні прогалини в організації цивільного захисту, продемонструвавши неготовність значної частини населення до дій в умовах масованих ракетно-дронових ударів і системного застосування повітряних засобів ураження. Це проявилось у недостатній обізнаності суб'єктів цивільного захисту щодо законодавчо визначених обов'язків, а також у систематичному невиконанні або формальному виконанні покладених на них повноважень, браку знань щодо дій під час повітряної тривоги, практичних навичок надання домедичної допомоги тощо.

Таким чином, нормативно визначена система навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях виявилася недостатньо адаптивною в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз, що проявляються у сукупності таких ознак:

переважання інформаційно-інструктивного характеру навчання. Традиційні форми навчання зорієнтовані переважно на доведення нормативно-правових вимог і інструкцій, що забезпечує формальне засвоєння знань, але не формує здатності діяти в умовах реальної небезпеки, невизначеності та дефіциту часу;

розрив між теоретичним змістом навчання та практикою реагування. Навчальні програми часто не відображають реальних сценаріїв сучасних надзвичайних ситуацій, пов'язаних із масованими ракетно-дроновими ударами, тривалими повітряними тривогами, порушення роботи об'єктів критичної інфра-

структури, унаслідок чого знання не трансформуються у практичні навички;

низький рівень сформованості поведінкових і діяльнісних навичок. Недостатній обсяг тренувань, моделювання та практичних занять призводить до того, що в умовах стресу люди втрачають здатність застосовувати навіть відомі алгоритми дій, що засвідчує недостатній рівень готовності під час реальних надзвичайних подій;

ігнорування психологічного чинника та стресостійкості. Традиційні підходи майже не враховують потребу в підготовці до тривалого психологічного навантаження, страху, дезорієнтації, що суттєво знижує ефективність реагування працюючого населення в умовах воєнного стану та комбінованих загроз;

уніфікований характер навчання без урахування регіональної специфіки загроз. Однакові програми застосовуються для регіонів з принципово різним рівнем ризику, що зумовлює невідповідність змісту навчання реальним потребам працюючого населення у прифронтових, деокупованих та тилових регіонах;

надмірна тривалість і формалізація навчального процесу. Тривалі курси з відривом від професійної діяльності сприяють формальному ставленню до навчання, зниженню мотивації слухачів і не забезпечують належної практичної результативності;

недостатній рівень впровадження цифрових та персоналізованих освітніх інструментів, здатних забезпечити формування практичних навичок дій у реальних умовах загроз.

Отже, сучасний безпековий контекст актуалізував невідповідність традиційної моделі навчання реальним умовам функціонування єдиної державної системи цивільного захисту. Практика реалізації чинної системи навчання працюючого населення та отримані результати проведеного аналізу зумовили необхідність переходу до практико-орієнтованих, регіонально диференційованих і психологічно чутливих освітніх рішень. Зокрема, для східних і південних регіонів пріоритетним є системне практичне навчання з акцентом на швидке реагування, невідкладні дії на місці події для порятунку життя та психологічну

стійкість; для центральних – підготовка до дій під час повітряних тривог та порушень функціонування критичної інфраструктури; для західних – базова готовність до надзвичайних ситуацій різного характеру; для деокупованих територій – навчання з мінної безпеки та психологічної підтримки тощо.

Підвищення ефективності таких рішень забезпечується поєднанням педагогічних прикладних, цифрових і персоналізованих інструментів, орієнтованих на досягнення практичних результатів і оперативне засвоєння знань. Мікронавчання як один із таких інструментів забезпечує структурування змісту у формі коротких цільових модулів, що дозволяє оновлювати знання без суттєвого відриву від професійної діяльності [Литвинова 2021]. Залучення AI-тренера дозволяє персоналізувати освітній процес, адаптувати зміст і темп навчання до рівня підготовки слухачів, а також здійснювати постійний зворотний зв'язок і контроль засвоєння матеріалу [Медведев 2025]. Формат навчання поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях з гарантією результату орієнтує освітній процес на досягнення чітко визначених компетентнісних результатів, підтверджених практичними завданнями та оцінюванням прикладних навичок [Сисоєва 2015]. Інструктивні відеоматеріали та інтерактивні платформи сприяють візуалізації алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, формуванню стійких поведінкових моделей і відпрацюванню завдань у безпечному середовищі. Використання інтерактивних чек-листів і мобільних застосунків забезпечує оперативний доступ до стандартизованих алгоритмів дій у реальному часі, зменшує ризик помилок і підвищує готовність персоналу до реагування [Revtiuk 2024; Pavlyshenko 2024; Popovych 2024].

Водночас ефективність означених рішень потребує належного педагогічного обґрунтування. У цьому контексті зростає значущість педагогічних підходів як концептуальної основи розвитку системи навчання працюючого населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз.

Варто зазначити, що аналіз наукових джерел і практики навчання працюючого

населення поведінці та діям у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз засвідчив обмежену ефективність окремих педагогічних підходів у розв'язанні завдань цивільного захисту. Зокрема, традиційний знанневий (інформаційно-інструктивний) підхід, орієнтований переважно на передавання нормативно-правової інформації, не забезпечує формування практичної готовності до дій у реальних надзвичайних ситуаціях. Суто репродуктивні та лекційно-інформативні моделі навчання працюючого населення поведінки та дій у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз не враховують психологічного чинника, не формують навичок прийняття рішень у стресових ситуаціях і не забезпечують перенесення знань у практичну діяльність. Особистісно-орієнтований підхід, попри його значущість для розвитку особистості, виявився недостатнім як самостійна методологічна основа навчання працюючого населення, оскільки не забезпечує необхідного рівня алгоритмізації дій, чіткості процедур і практичної відпрацьованості навичок реагування на надзвичайні ситуації в період трансформації безпекових загроз. Технологічний підхід, орієнтований на стандартизацію освітнього процесу, без інтеграції з діяльнісною та компетентісною складовими, також не гарантує досягнення реальних поведінкових результатів. Виявлені методологічні прогалини у застосуванні окремих педагогічних підходів мають не лише організаційний, а насамперед педагогічний характер, що зумовлює необхідність перегляду методологічних засад навчання працюючого населення. Отже, застосування ізольованих педагогічних підходів не забезпечує цілісного формування готовності працюючого населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

З урахуванням специфіки цільової аудиторії, умов організації навчального процесу та характеру завдань цивільного захисту, методологічною основою дослідження обрано андрагогічний, компетентісний та діяльнісний підходи як взаємодоповнювальні та функціонально узгоджені. Їх застосування забезпечує перехід

від формалізованого інформування до формування реальної готовності працюючого населення до дій у надзвичайних ситуаціях в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз. Працююче населення при цьому виступає одночасно об'єктом навчання і безпосереднім учасником реагування, що зумовлює потребу не лише у засвоєнні нормативно-правової інформації, а й у формуванні здатності оперативного приймати обґрунтовані рішення та ефективно діяти в умовах дефіциту часу, підвищеного ризику, невизначеності та психологічного навантаження.

Андрагогічний підхід є базовим, оскільки навчання працюючого населення орієнтоване на дорослу, професійно зайняту аудиторію зі сформованим життєвим і професійним досвідом, для якої пріоритетним є прикладний характер знань і можливість їх безпосереднього застосування у реальних умовах. Застосування цього підходу забезпечує врахування професійного контексту діяльності слухачів, їх мотиваційних установок, обмежень за часом та орієнтацію на практичний освітній результат. Зазначені положення узгоджуються з концептуальними засадами андрагогіки, сформульованими Л. Лук'яною [Лук'янова 2012]. Компетентісний підхід визначає результативний вимір підготовки, орієнтуючи навчання не на обсяг засвоєної інформації, а на здатність особи застосовувати знання, уміння та навички у типових і нестандартних ситуаціях. В умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз такий підхід забезпечує готовність до варіативних сценаріїв розвитку подій, прийняття рішень в умовах невизначеності та дефіциту часу [Михайлов 2022]. Вибір компетентісного підходу як методологічної основи дослідження ґрунтується на концептуальних засадах, сформульованих у працях Л. Петренка з проблематики професійної підготовки дорослих у системі неперервної освіти [Петренко 2014]. Діяльнісний підхід забезпечує практичну реалізацію сформованих компетентностей шляхом систематичного відпрацювання алгоритмів дій у процесі тренувань, моделювання надзвичайних ситуацій і практичних занять, що сприяє формуванню стійких поведінкових навичок, підвищенню стресос-

тійкості та здатності діяти ефективно в реальних умовах небезпеки. Концептуальні засади діяльнiсного пiдходу ґрунтуються на положеннях про провiдну роль діяльностi у розвитку особистостi, обґрунтованих у працях вченого I. Зязюна [Зязюн 2008].

У межах дослідження андрагоґічний, компетентнісний та діяльнiсний пiдходи розглядаються як структурно та функціонально взаємопов'язані складові єдиної педагоґічної системи пiдготовки працюючого населення до дій у надзвичайних ситуацiях в умовах воєнного стану та комбiнованих безпекових загроз. Їх iнтеґрацiя реалiзується через спiльнi контекстний та психолоґо-педагоґічний компоненти як внутрiшнiх методолоґічних умов організації навчального процесу, що забезпечують узгодження цiлей, змісту, форм i методiв навчання з професійною діяльнiстю, безпековим середовищем та психоемоцiйними особливостями реагування. Структурно-функціональні характеристики iнтеґрованих педагоґічних пiдходiв, а також особливостi реалiзацiї контекстного й психолоґо-педагоґічного компонентiв у процесі навчання працюючого населення поведiнцi та дiям у надзвичайних ситуацiях в умовах воєнного стану та комбiнованих безпекових загроз узагальнено в таблиці 1.

Отже, подані в таблиці структурно-функціональні характеристики демонструють не паралельне, а функціонально iнтеґроване

поєднання андрагоґічного, компетентнісного та діяльнiсного педагоґічних пiдходiв. Їх iнтеґрацiя реалiзується через спiльнi контекстний та психолоґо-педагоґічний компоненти, які виступають внутрiшнiми методолоґічними умовами організації освітнього процесу. Контекстний компонент забезпечує узгодження змісту та форм навчання з реальними умовами професійної діяльностi, характером надзвичайних ситуацiй i безпекового середовища, тоді як психолоґо-педагоґічний компонент орієнтує освітній процес на особливостi дорослої аудиторії, психоемоцiйнi умови діяльностi та необхіднiсть формування стресостійкостi. Саме така iнтеґрацiя педагоґічних пiдходiв забезпечує перехiд від формалізованого засвоєння знань до формування стійкої практичної та психолоґічної готовностi працюючого населення до дій у надзвичайних ситуацiях в умовах воєнного стану та комбiнованих безпекових загроз.

Висновки. У межах єдиної державної системи цивiльного захисту сформовано нормативно врегульовану та організацiйно iєрархiзовану систему навчання працюючого населення поведiнцi та дiям у надзвичайних ситуацiях, реалiзацiя якої здiйснюється з урахуванням та диференцiацiєю рiвнiв управління, функціональної ролі, ступеня залученостi до заходiв цивiльного захисту.

Встановлено, що наявнiсть формально завершеної нормативно-правової бази не

Таблиця 1

Структурно-функціональні характеристики iнтеґрованих педагоґічних пiдходiв до навчання працюючого населення поведiнцi та дiям у надзвичайних ситуацiях в умовах воєнного стану та комбiнованих безпекових загроз

Педагоґічні пiдходи	Методолоґічна спрямованiсть педагоґічних пiдходiв	Iнтеґрацiйні компоненти		Форми та методи реалiзацiї
		контекстний	психолоґо-педагоґічний	
Андрагоґічний	Урахування особливостей дорослого слухача	Професійний та організацiйний контекст діяльностi	Мотивацiя до навчання, використання раніше сформованого досвiду, усвiдомлення ризикiв	Аналіз кейсiв, ситуацiйне навчання, навчання через досвiд
Компетентнісний	Формування безпекових компетентностей	Вимоги до безпеки життєдіяльностi та посадових обов'язкiв	Засвоєння знань, умiнь i навичок, готовнiсть до прийняття рiшень	Алгоритмiзоване навчання, навчальнi тренiнґи, оцiнювання за практичними результатами
Діяльнiсний	Практична реалiзацiя набутих компетентностей	Реальнi або змодельованi умови надзвичайних ситуацiй	Стресостійкiсть, дiї в умовах невизначеностi та дефіциту часу	Практичнi заняття, тренування, моделювання надзвичайних ситуацiй, рольовi iґри

забезпечує досягнення належного рівня практичної готовності працюючого населення до дій в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз. Це зумовлено домінуванням інформаційно-інструктивних форм навчання, його обмеженою практичною спрямованістю та недостатнім урахуванням психологічних і контекстних чинників професійної діяльності.

Виявлено системні обмеження чинної практики навчання, зокрема розрив між теоретичним змістом і сучасними сценаріями реагування, недостатній рівень сформованості поведінкових і діяльнісних навичок, ігнорування потреби у формуванні стресостійкості, а також уніфікований характер навчальних програм без урахування регіональної специфіки безпекових ризиків.

Обґрунтовано методологічну доцільність застосування інтегрованого педагогічного підходу до навчання працюючого населення, що поєднує андрагогічний, компетентнісний та діяльнісний підходи як взаємодоповнювальні методологічні засади формування реальної готовності до поведінки та дій у надзвичайних ситуаціях. Показано, що андрагогічний підхід забезпечує врахування особливостей дорослої професійно зайнятої аудиторії, компетентнісний – орієнтацію навчання на досягнення вимірюваних результатів, а діяльнісний – практичну реалізацію набутих компетентностей в умовах, максимально наближених до реальних загроз.

Встановлено, що ефективність інтегрованого підходу суттєво підвищується за умови врахування контекстного та психолого-педагогічного компонентів як внутрішніх методологічних умов організації освітнього процесу, що забезпечують узгодження цілей, змісту, форм і методів навчання з реальними умовами професійної діяльності, безпекового середовища та психоемоційними особливостями реагування.

Доведено, що використання практико-орієнтованих, цифрових і персоналізованих освітніх інструментів, зокрема мікронавчання, інтерактивних платформ і мобільних засобів підтримки прийняття рішень, підвищує ефективність формування практичних навичок і психологічної готовності працюючого населення до дій у надзвичайних ситуаціях в умовах ризику, невизначеності та дефіциту часу.

Узагальнено, що інтегроване застосування зазначених педагогічних підходів з урахуванням контекстного та психолого-педагогічного компонентів створює цілісну методологічну основу вдосконалення системи навчання працюючого населення та підвищення ефективності функціонування системи цивільного захисту в умовах воєнного стану та комбінованих безпекових загроз. Отримані результати дослідження мають концептуально-методологічний характер і створюють науково обґрунтовані передумови для подальшої практичної апробації та експериментальної перевірки запропонованого інтегрованого підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Терзі О. О. Безпека життєдіяльності як концептуальна основа сталого розвитку // *Наукові записки. Серія: Право*. 2025. № 18. С. 248–253. DOI:<https://doi.org/10.36550/2522-9230-2025-18-248-253>
2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України № 5403-VI від 02.10.2012 р. (зі змінами та доповненнями).
3. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях : постанова Кабінету Міністрів України № 444 від 26.06.2013 р.
4. Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців у сфері цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України № 819 від 23.10.2013 р.
5. Колот А. М. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / А. М. Колот. Київ : КНЕУ, 2010. 711 с.
6. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. Київ : Знання, 2014. 414 с.
7. Лещенко О. Я., Михайлов В. М., Андрієнко М. В., Гаман П. І., Долгий О. А. Цивільний захист у забезпеченні національної безпеки України. Київ, 2021. 348 с.
8. Мирошник О.М., Ненько Ю.П., Землянський О.М., Дендаренко В.Ю., Куценко М.А. Оцінка ефективності системи цивільного захисту у запобіганні та реагуванні на надзвичайні ситуації в прикордонних районах України // *Комунальне господарство міст*. 2025. № 3 (191). С. 551–558. DOI: [10.33042/2522-1809-2025-3-191-551-558](https://doi.org/10.33042/2522-1809-2025-3-191-551-558).

9. Mykytyn Y., Kośmider T., Snopek M. Civil Protection Services in Ukraine in Emergency During the Legal Regime of Martial Law // *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2023. Vol. 13, no. 1. P. 239–250. DOI: 10.47459/jssi.2023.13.26.
10. Литвинова С. Г. Мікронавчання ІКТ-технологій педагогів в умовах онлайн-марафону як парадигма цифрової трансформації освіти // *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. Т. 3, № 1. DOI: 10.37472/2707-305X-2021-3-1-10-1.
11. Медведєв Р. П. Адаптивне навчання з використанням штучного інтелекту: теоретичні засади реалізації у фаховому коледжі // *Освітньо-науковий простір*. 2025. DOI: 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/2.2025.09.
12. Сисоєва С. О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті дорослих // *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2015. № 3 (2). С. 45–53.
13. Revtiuk, Y., & Ivanova, T. (2024). Implementation of the community resilience approach in the system of crisis management of Ukraine in 2022–2024. *European Research Studies Journal*, 27 (Special Issue A), P. 712–731. <https://doi.org/10.35808/ersj/3745>.
14. Pavlyshenko D., Pavlyshenko B. Predictive Analytics of Air Alerts in the Russian-Ukrainian War : preprint. arXiv, 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2411.14625>
15. Popovych V., Menshykova O. Peculiarities of Professional Training of Civil Defence Specialists in Ukraine Under a Martial Law // *Roczniki Nauk Społecznych*. 2024. Vol. 52, no. 1. P. 123–131.
16. Лук'янова Л. Б. Андрагогіка: теоретичні засади навчання дорослих. Київ : ПООД НАПН України, 2012. 340 с.
17. Михайлов В. М. Система підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки у післядипломній освіті : дис. д-ра пед. наук 13.00.04. Київ : НАПН України, 2022. 577 с.
18. Петренко Л. М. Теорія і методика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : дис. д-ра пед. наук. Київ, 2014. 583 с.
19. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навч. посіб. / Упоряд.: І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.; За ред. І. А. Зязюна. К.: СПД Богданова А. М. 2008. 462 с.

REFERENCES

1. Terzi, O. O. (2025). Safety of life activity as a conceptual basis of sustainable development. *Naukovi zapysky. Serii: Pravo*, 18, 248–253. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2025-18-248-253>
2. Code of Civil Protection of Ukraine, No. 5403-VI (2012, October 2) (as amended).
3. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 444. (2013, June 26). On approval of the Procedure for training the population to act in emergency situations.
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 819. (2013, October 23). On approval of the Procedure for training management personnel and specialists in the field of civil protection.
5. Kolot, A. M. (2010). *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and social-labor relations]. KNEU.
6. Hryshnova, O. A. (2014). *Liudskyi kapital: Formuvannia v systemi osvity i profesiinoyi pidhotovky* [Human capital: Formation in the system of education and professional training]. Znannia.
7. Leschenko, O. Ya., Mykhailov, V. M., Andriienko, M. V., Haman, P. I., & Dolhyi, O. A. (2021). *Tsyvilnyi zakhyst u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky Ukrainy*. Kyiv.
8. Myroshnyk, O. M., Nenko, Yu. P., Zemlianskyi, O. M., Dendarenko, V. Yu., & Kutsenko, M. A. (2025). Assessment of the effectiveness of the civil protection system in prevention and response to emergencies in the border regions of Ukraine. *Komunalne hospodarstvo mist*, 3(191), 551–558. <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2025-3-191-551-558>
9. Mykytyn, Y., Kośmider, T., & Snopek, M. (2023). Civil protection services in Ukraine in emergency during the legal regime of martial law. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 13(1), 239–250. <https://doi.org/10.47459/jssi.2023.13.26>
10. Lytvynova, S. H. (2021). Microlearning of ICT technologies for teachers in the conditions of an online marathon as a paradigm of digital transformation of education. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 3(1). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-10-1>
11. Medvediev, R. P. (2025). Adaptive learning using artificial intelligence: Theoretical foundations of implementation in a professional college. *Osvitno-naukovyi prostir*. [https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.8\(1\)/2.2025.09](https://doi.org/10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/2.2025.09)
12. Sysoieva, S. O. (2015). Competency-based approach in modern adult education. *Osvita doroslykh: Teoriia, dosvid, perspektyvy*, 3(2), 45–53.
13. Revtiuk, Y., & Ivanova, T. (2024). Implementation of the community resilience approach in the system of crisis management of Ukraine in 2022–2024. *European Research Studies Journal*, 27(Special Issue A), 712–731. <https://doi.org/10.35808/ersj/3745>

14. Pavlyshenko, D., & Pavlyshenko, B. (2024). Predictive analytics of air alerts in the Russian-Ukrainian war (Preprint). arXiv. <https://arxiv.org/abs/2411.14625>
15. Popovych, V., & Menshykova, O. (2024). Peculiarities of professional training of civil defence specialists in Ukraine under martial law. *Roczniki Nauk Społecznych*, 52(1), 123–131.
16. Lukianova, L. B. (2012). *Andrahohika: Teoretychni zasady navchannia doroslykh [Andragogy: Theoretical foundations of adult learning]*. IPOOD NAPS of Ukraine.
17. Mykhailov, V. M. (2022). *Systema pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv z pytan tsyvilnoi bezpeky u pislidyplomnii osviti [Doctoral dissertation, NAPS of Ukraine]*.
18. Petrenko, L. M. (2014). *Teoriia i metodyka rozvytku informatsiino-analitychnoi kompetentnosti kerivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Doctoral dissertation, Kyiv]*.
19. Ziazun, I. A. (Ed.). (2008). *Pedahohichna maisternist: Khrestomatiiia [Pedagogical mastery: Reader]*. SPD Bohdanova A. M.

V. M. MYKHAILOV

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Master of Industrial Training, Educational and Methodological Center for Civil Protection and Life Safety of Kyiv Region, Brovary, Kyiv region, Ukraine
E-mail: mvn2006@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-5629-1500>

S. S. PAVLOV

PhD in Public Administration, Deputy Head of the Department for Training of Management Bodies and Public Education, Department for Organization and Coordination of Civil Protection Measures, Civil Protection and Preventive Activities Department of the State Emergency Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: spavlov13@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-9927-898X>

O. S. PAVLOVA

Head, Educational and Methodological Center for Civil Protection and Life Safety of Kyiv Region, Brovary, Kyiv region, Ukraine
E-mail: pavlovaos@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0009-6518-0245>

A. V. MYKHAILOVA

PhD in Technical Sciences, Senior Researcher, Head of the Department for Organization of Research and Patent Activities, Research Institute of Civil Protection of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: mihajlova-a-v@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-9440-4417>

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF AN INTEGRATED PEDAGOGICAL APPROACH TO TRAINING THE WORKING POPULATION IN BEHAVIOR AND ACTIONS IN EMERGENCY SITUATIONS UNDER MARTIAL LAW

Safe living of the population is a dynamic social process that changes under the influence of objective and subjective factors and reflects the level of threats, societal preparedness, and managerial decisions of relevant actors. Civil protection is a key component of the national security system aimed at minimizing the risks of natural, technological, and social emergencies and ensuring the protection of life, public health, and sustainable development.

The article examines the regulatory, legal, and organizational-pedagogical foundations of training the working population in behavior and actions in emergency situations to fulfill the tasks of the Unified State Civil Protection System. The scientific interpretation of the definition “working population whose activities are related to the implementation of civil protection measures” is clarified as a differentiated set of actors that differ in management level, functional role, and degree of involvement in civil protection tasks, substantiating the need for a targeted approach to their training. The

main limitations of current training practices are identified, including the predominance of informational and instructional formats, insufficient practical orientation, and incomplete consideration of psychological and contextual factors.

The expediency of applying an integrated pedagogical approach is substantiated. This approach combines andragogical, competency-based, and activity-based approaches as complementary methodological foundations for forming the actual readiness of the working population to act in emergency situations under martial law and combined security threats. It is demonstrated that the effectiveness of such an approach is ensured through the integration of contextual and psychological-pedagogical components, as well as the use of practice-oriented, digital, and personalized educational tools. The structural and functional characteristics of the integrated approach are systematized, forming a methodological basis for improving the content, forms, and methods of training the working population to act in emergency situations under martial law and combined security threats.

Key words: working population, training, actions in emergency situations, martial law, security threats, civil protection.

Дата першого надходження статті до видання: 21.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

